

TIJORAT BANKLARI FAOLIYATIDA MOLIYAVIY TAVAKKALCHILIKLARNI BOSHQARISH MASALALARI

Abdulloyev Furqat Olimdjonovich

AIT "Ipak Yo'li" banki Umar mintaqaviy filiali

"Xo'ja Axror Vali" ekspress markazi boshlig'i

g-mail: furkat.abdulloev@list.ru

Annotatsiya

Ushbu tezis mamlakatimizda faoliyat yuritib kelayotgan tijorat banklari faoliyatida moliyaviy risklarni boshqarish, jumladan, kredit, foiz, operatsion risklarni minimallashtirish orqali tijorat banklari faoliyati rentabelligini oshirish chora – tadbirlari to'g'risidagi ma'lumotlarni o'zida mujassam etgan.

Kalit so'zlar

Tijorat banklari, foiz riski, kredit riski, operatsion risk, moliyaviy xavfsizlik, rentabellik darajasi, likvidlik darajasi, korrespondent hisobvaraqlar.

Zamonaviy sharoitda banklar kredit risklari, likvidlik yetishmovchiligi, valyuta kurslarining keskin o'zgarishi, kiberxavfsizlik tahdidlari va global moliyaviy inqirozlarning salbiy ta'siriga duch kelmoqda. Ushbu omillar bank kapitalining yetarliligini, aktivlar sifatini va umumiy rentabelligini pasaytirishi mumkin. Shu sababli, tijorat banklari moliyaviy xavfsizligini ta'minlash strategiyasi kompleks yondashuvni talab qiladi, bunda risklarni boshqarish, kapitalni optimallashtirish va moliyaviy barqarorlikni oshirishga qaratilgan mexanizmlar muhim o'rin tutadi.

Tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligi — bu bankning moliyaviy barqarorligi, likvidlik darajasi va to'lovga qobiliyatligini ta'minlovchi, ichki va tashqi xavf-xatarlardan himoya qiluvchi kompleks chora-tadbirlar majmuasidir. Moliyaviy xavfsizlikni ta'minlash bank faoliyatining uzluksizligi, mijozlar va investorlar ishonchini mustahkamlash hamda butun bank tizimining barqaror

ishlashi uchun muhim ahamiyatga ega.¹ Moliyaviy xavfsizlikni faqat bankning barqaror moliyaviy rivojlanishi asosida ta'minlash mumkin, bunda ichki va tashqi muhitning o'zgarayotgan sharoitlariga moslashishga qodir moliyaviy mexanizmlarni amalga oshirish uchun sharoitlar yaratilgan. Tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligini ta'minlashning asosiy bosqichlari quyidagilardan iborat:

- bankning moliyaviy va ishlab chiqarish faoliyatiga ta'sir etuvchi tahdidlarni ularning keyingi rasmiylashtirilishi bilan aniqlash;
- bank moliyaviy xavfsizligiga tahdidlarni aniqlash mexanizmlari va choralarini ishlab chiqish;
- bankning moliyaviy xavfsizligiga tahdid solish darajasi ko'rsatkichlaridan foydalanishga asoslangan cheklashlar tizimini barpo etish;
- bankning moliyaviy xavfsizligini ta'minlash, tashqi va ichki tahdidlar ta'sirini zararsizlantirish yoki yumshatish mexanizmlari va choralarini ishlab chiqish.²

Tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligini belgilovchi muhim mezonlardan biri ularning likvidligidir. O'z navbatida, yuqori likvidli aktivlarning talabga asoslangan depozitlarga nisbati o'zgarishlari tijorat banklarining likvidligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. O'zbekistonda tijorat banklarining balans hisobvaraqlarida yuqori likvidli aktivlarning tarkibi quyidagilardan iborat:

- Sof oltin;
- Markaziy bankda bankning Nostro korrespondent hisob raqamidagi mablag'lar;
- 7 kungacha bo'lgan muddatli o'zaro bank kreditlari va depozitlari;
- Xalqaro reyting agentliklari tomonidan yuqori reytingga ega, rivojlangan fond birjalarida ro'yxatga olingan ko'p millatli kompaniyalar tomonidan chiqarilgan qimmatli qog'ozlar;

¹ Allayarov, N. (2020). Moliyaviy xavfsizlik va soliq siyosatining iqtisodiy rivojlanishdagi roli. Xalqaro iqtisodiyot va moliya tadqiqotlari, 64-69-betlar;

² Abdullayeva Sh.Z., Omonov A. «Bank kapitali va uni boshqarish» o'quv qo'llanma. –T.: «IQTISOD-MOLIYA». 2006;

<https://scientific-jl.com/>

- Bankning boshqa banklar bilan ochilgan Nostro korrespondent hisob raqamlaridagi mablag'lar;

Kam xavfli mamlakatlardagi banklarda garov sifatida joylashtirilmagan likvid aktivlar Biroq, mamlakatning tijorat banklarining balans varaqalarida sof oltin, 7 kungacha bo'lgan muddatli o'zaro bank kreditlari va depozitlari, shuningdek, xalqaro reyting agentliklari Standard & Poor's, Fitch Ratings va Moody's tomonidan yuqori reytingga ega, rivojlangan fond birjalarida ro'yxatga olingan ko'p millatli kompaniyalar tomonidan chiqarilgan qimmatli qog'ozlar mavjud emas.³ Tijorat banklarida moliyaviy xavfsizlikni ta'minlash uchun bankning moliyaviy holatining joriy va kelajakdagi darajasini baholash imkonini beruvchi miqdoriy va sifatli ko'rsatkichlar tizimini belgilash kerak. Bankning har bir moliyaviy holati miqdoriy ko'rsatkichlar qiymatlarining me'yoriy cheklovlari va moliyaviy manfaatlarning tashqi va ichki tabiatning aniq real va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan tahdidlaridan barqaror himoyalanihini ta'minlovchi sifat ko'rsatkichlari to'plamiga to'g'ri keladi.⁴ Miqdoriy ko'rsatkichlarni o'rganilayotgan ob'ektning xususiyatlariga javob beradigan va bankning moliyaviy salohiyatini diagnostika qilish va tahlil qilish imkonini beradigan ko'rsatkichlar ko'rinishida taqdim etish maqsadga muvofiqdir.

XULOSA

Xulosa qiladigan bo'lsak ushbu maqolaning , tahlil natijalariga ko'ra tijorat banklarining moliyaviy salohiyati darajasi va olingan qiymatlarning inqiroz moliyaviy ahvoliga yaqinligi ko'rsatiladi. Moliyaviy salohiyatning maksimal darajasiga barcha ko'rsatkichlar maqbul chegaralar doirasida bo'lsa va boshqa ko'rsatkichning yomonlashuvi evaziga bir ko'rsatkichning normal qiymatlariga erishilmasa erishiladi. Bank moliyaviy xavfsizlikni ta'minlash va inqirozli moliyaviy vaziyatning yuzaga kelishiga to'sqinlik qiladigan bunday choralar va qadamlarni qo'llashni ta'minlashga qaratilgan harakatlar algoritmini quradi.

³ Mamatov S.A., Mavlonov N.B., Sattorov N.A. "Tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligini ta'minlash" nomli maqolasi. "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" ilmiy jurnali 7-son 2025-yil.

⁴ Safarov G'.A. Baxodirov Z.O. "Tijorat banklari moliyaviy xavfsizligini ta'minlash choratadbirlari" nomli maqolasi – "O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali" 17-son 2023 – yil.

<https://scientific-jl.com/>

Moliyaviy xavfsizlikni rejalashtirish vaziyatni rivojlantirish uchun bir nechta muqobil senariylarni ishlab chiqish va eng yaxshi variant bo'yicha amalga oshirilgan hisob-kitoblar asosida amalga oshiriladi.

Moliyaviy xavfsizlikni boshqarish ikki vaqtinchalik sohaga bo'linadi: hozirgi qiyinchiliklarga javob berish uchun mumkin bo'lgan yechimlar to'plami va 3-5 yil rejalashtirish ufqi bilan moliyaviy xavfsizlik strategiyasini ishlab chiqish. Moliyaviy xavfsizlik sharoitlariga doimiy rioya qilish banning barqaror ishlashiga va faollik maqsadlariga erishishiga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Allayarov, N. (2020). Moliyaviy xavfsizlik va soliq siyosatining iqtisodiy rivojlanishdagi roli. Xalqaro iqtisodiyot va moliya tadqiqotlari, 64-69-betlar;
2. Abdullayeva Sh.Z., Omonov A. «Bank kapitali va uni boshqarish» o'quv qo'llanma. –T.: «IQTISOD-MOLIYA». 2006;
3. Mamatov S.A., Mavlonov N.B., Sattorov N.A. “Tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligini ta'minlash” nomli maqolasi. “Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot” ilmiy jurnali 7-son 2025-yil;
4. Safarov G'.A. Baxodirov Z.O. “Tijorat banklari moliyaviy xavfsizligini ta'minlash choratadbirlari” nomli maqolasi – “O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali” 17-son 2023 – yil.